

ԴԺՈՒՆՅՈՒՆ ՊՆՅՄԱՆ

(Կեանքից մի առակ):

Մեր Մարկոս աղան մի հարուստ մարդ էր,
Ամբողջ քաղաքին ոչ պակաս լալտնի
Իւր ժըլատութեամբ:

Ինքը նիհար էր, թուլ կազմուածքով
Եւ ոչ էլ աշխատանքի բարձր հասակով.
Գըլուխը փոքրիկ, տափակ և տձե,
Ծածկուած էր խուղած, կարճլիկ մազերով
Խառն սպիտակով.

Ճակատն էլ նեղ էր և քիչ լետ ընկած.
Երկու լոնքն իրար պ'նդ կըպած էին.
Աչքերը մանր, անփալլ, քիչ դեղնած,
Իւրեանց բընկրում խոր ընկած էին,
Որոնց կողերը չէին դադարում,

Եւ արագ, և ստէպ բաց ու խուփ լինում:

Մի ուղիղ գըծով լոնքերի միջից
Կախուած էր երկայն սըրածալը քիթը

Եւ խիստ չորացած ակտերի տակից

Աչքի էր ընկնում մի գուգ խոր փոսը:

Վերի շրթուէքը, բերնի կողքերը

Ջարդարում էին սուր անկիւններով

Կախուած, չալացած, բարակ բեխերը.

Իսկ ներքի շուրթը խիստ դժգունացած

Եւ, կարծես, անզօր հազիւ դուրս շըջուած:

Ի ցոյց էր հանում բերնի անկանոն

Փուչ, ժանիքաձև, սև առամները:

Ծընօտն աւելի բութ էր, դուրս պրծած,

Ականջներն էին մանր և դեղնած,

Երեսի կաշին սըպըրտնած, դժգուն.

Նորան նախելիս ամեն մարդ կասէր,

Որ չը կար մարմնում գէթ կաթիլ արիւն:

Ամենայն շաբաթ միայն մի անգամ

Երեսին ինքը ածելի կը տար
 Եւ արն էլ ոչ թէ միշտ կը ծուլանար,
 Այլ որ ածելին շուտ չը փշանար,
 Ուսերի մօտից մէջքը ծռուած էր
 Գլուխն առաջ եկած, կուրծքը խոր ընկած,
 Իսկ փորի կողմը սաստիկ դուրս պրծած.
 Այնպէս որ կողքից նախդի աչքին՝
 Դառնում էր մի մեծ հարցական նըշան,
 (Բայց ոչ թէ հալոց, ալ եւրոպական):

Հասարակ գլխարկ ունէր նա գլխին.
 Տեղ տեղ խաւ տուած, անգամ փալ տուած
 Սերթուկ էր հագին.

Իսկ նորա տակից կարգին խունացած,
 Մոլդ սատինից էր արխալուղ հագած.
 Մէջքը կապած էր մի կաշուէ գոտի,
 Կապելու տեղը միայն արծաթի.
 Շապիկի կեղտոտ օձիքի ծալրը
 Բուսել էր վըզից, հագուստի տակից.
 Վարտիկն էլ կարճ էր նոյնպէս խունացած.
 Իսկ կոշիկները տաս տեղ կարկատած:

Բընաւորութեամբ անտանելի էր
 Դէպի արն մարդիկ, որոնք իրենից
 Այսպէս թէ արնպէս կախումն ունէին
 Եւ ընդհանրապէս կարծես նեարդալին
 Ամբողջ սխալէմը քալքալուած լինէր,
 Ձի շուտ բըռնցկող, դիրազրգիւ էր,
 Եթէ մի ինչ բան կամքին դէմ լինէր:
 Բայց ընդհակառակ միշտ սիրալիր էր,
 Թէ իւրպէսների, թէ մեծերի հետ,
 Քաղցրիկ, վախլուչ, խիստ շողոքորթող,
 Կրքերն առ երես իրեն մէջ խեղդող:

Հարստութիւնը նորա աստուածն էր,
 Իսկ դորանից դուրս կեանքը գին չունէր...
 Ինչքան էլ որ փող ստանալիս լինէր,
 Միշտ քիչ էր թրուում, չնչին երեսում,
 Բայց երբ իւր ձեռքից դուրս գալիս լինէր,
 Ոչ թէ մանէթներ, անգամ կոպէկներ,
 Կարծում էր իւր ողջ կարողութիւնը,
 Նոյն իսկ իւր հոգին դուրս տալիս լինէր:

Դեռ մանկութիւնից նա շատ էր լսել
 Մօրից ու տատից դէռ հեքեաթներ
 Եւ հիմա էլ էր գըլխում մընացել
 Չարքերի մասին շատ առասպելներ:
 Եւ ընդհանրապէս նա տրամադիր էր

Հաւատ ընծալել թէ մուլաների,
 Թէ գէրվիշների, թէ կախարգների
 Ու գրեացների
 Արած գրերերին, թովչութիւններին—
 Սընտրի, ամիրտ, լիմար բաներին.
 Զահել ժամանակ սիրելցընել էր
 Գորանցով վերան շատ աղջիկներին...

Երբէք ձախ ոտով չէր կանգնիլ տեղից,
 Կօշիկ կը հագնէր միշտ նախ աջ ոտից.
 Տանից դուրս գալիս՝ աջ ոտն էր զցում,
 Շէմքից մտնելիս նոյն ոտով անցնում.
 Բան կամ փող տալիս՝ ձախ ձեռքով կը տար,
 Իսկ ընդունելիս՝ աջով կըստանար.
 Իսկ եթէ լանկարծ մի օր սխալուէր,
 Անյաջող նշան պիտի համարուէր:

Սա չէնք էր շինում
 Մի մեծ, հոյակապ. որից լոյս ունէր
 Առատ եկամուտ՝ մօտ ասպագալում՝
 Կորդել աջ ու ձախ:

Արեւ չ'ելած՝ զարթնում էր տեղից,
 Իսկոյն լուացում, հրապարակ հասնում,
 Որմնադիր, մըշակ շտապելով վարձում,
 Տուն վազեցընում.

Որպէս զի առաջ սովորականից
 Աշխատէր գործը բակըսած լինել,
 Բոպէն 'ի դուր տեղ անց չը կացընել
 Եւ բանտրներին շուտ բանի դընել.
 Իսկ ամբողջ օրը նորանց տանջում էր.
 Շարունակ կամ ալս, կամ ալն բանտրի
 Օձիքից բռնում,

Կըռիւ հախոյանք, ինչ ասես թափում,
 Թէ ինչի համար խիստ ծանր են շարժում,
 Ինչի չեն արագ գործը կատարում.
 —Քու տունը քանդուի, գողում էր մէկին,
 Ախր մինչև Երբ դու հոգիս հանես.
 Այդպէս բաներով ինչ պիտի լինես,
 Որ գործին օգնես:

Երկրորդի ձեռքից բահը խըլում էր
 Եւ նոյն իսկ բահով նորան ջարդում էր,
 Թէ ինչի համար ցելս բաժանելիս՝
 Քիչ քիչ է հանում, թաքախներն ածում,
 Գործը լետ գըցում:

Երբորդի վրդին բռնցքով խփում,

Մէջքին հարուածում:

Որ նա չի բանում, այլ խաղ է անում,

Կամ գնալ գալիս՝ արնպէս է քալում

Կարծես ոտքի տակ ձու է փխլում:

Իսկ երբ որ նորանք հացի են նստում

Կամ կէս օրերին քիչ հանգստանում,

Զիրուխներ քաշում:

Մարկոսը նորանց հանգիստ չէր տալիս.

Խեղճերին կռով ոտքի կանգնեցնում,

Տուր ու դմբոցով իւր դործին դնում:

Ախր, ա՛յ աղա, էդպէս որ բանենք,

Ինչպէս որ դու ես մեզնից պահանջում,

Չենք կարող անգամ կէս օրին հասնենք,

Որ վեր չը թափուինք:

Իսկ արդ խղճալի մարդկանց բողոքին,

Իբրև պատասխան՝ լիշոցներն էին:

Այդ էր պատճառը, որ մշակները

Որքա մօտ մի օր բանելուց լետոյ,

Երբէք միւս անգամ չէին բռնուիլ,

Այլ կաշխատէին, որքան հնար էր

Նորա աչքերից միշտ հեռու փախչիլ:

Այսպիսով աղան չէնք շինում էր.

Ամեն օր նոր նոր բանւորներ վարձում:

Կռուով, դավիով իւր էշն էր քշում

Ու արածն անում:

Բայց մի բան որ նա չէր կարում մարսել—

Այդ երեկոյեան ժամերի զանգն էր.

Որ արեգակը դեռ մայր չը մըտած՝

Հնչում էր, հնչում և ժամ էր կանչում

Հալ ժողովրդին:

Աղան արնքան էլ ջերմեռանդ մարդ չէր,

Որ ժամ շտապէր գործը կէս թողած:

Գանձանակ գրցէր, կամ զոլգ մօմ վառէր,

Իւր և իւրայնոց համար աղօթէր:

Ցաւալին արն էր,

Որ արդ զանգերի վաղհաս հնչիւնը

Միշտ և հանապաղ պատճառ էր լինում

Ամբողջ քաղաքի ողջ բանւորներին

Գործադուլ լինել, վարձերն ըստանալ,

Տըները գրնալ:

Եւ նա մըտածեց դորա գէմն առնել:

Ողջ եկեղեցեաց քահանաներին,

Երեցփոխներին և ժամկոչներին,
Մէկ մէկ նա տեսաւ, ամենքին խնդրեց,
Կաշառք խոստացաւ, որ երեկոյեան
Ջանդերը մի ժամ գոնէ լեռ գըցեն:

Ոչ խնդիրք, կաշառք, ոչ էլ աղաչանք
Լըսելի եղան պաշտօնեաներին.
Երեկոները զանգը ճիշտ ժամին

Միշտ հնչում էին
Ու բանւորներին գործադուլ աշնում:

Մեր Մարկոս աղան շատ այս կողմ, այն կողմ
Ընկաւ ու ամեն հընար գործ գըրեց
Բոլորն ապարդիւն:

Եւ մինչև անգամ,
Որ մըշակները աւելորդ բանեն,
Կըռիւ, հայհոյանք, լիշոց էր թափում,
Դեռ վերջն էլ նորանց վարձերից կտրում,
Ճանապարհ դընում:

Բայց զանգը տալուց մի բոպէ աւել
Չէր կարողանում գէթ բանեցընել:

Այո, չէր մարսում այն հանգամանքը,
Որ բանւորներն օրով են վարձւում,
Օրուայ վարձ ստանում,
Բայց բանածները մինչև զանգերն են:
Իսկ զանգից լետոյ տարի է անցնում
Մինչև արևը ճիշտ մայր է մտնում:

Այն էլ ի՞նչ բանել—
Առաւօտուանից դեռ ոչինչ չարած,
Արդէն նստում են հացերն ուտելու,
Կէս օրից լետոյ դարձեալ նստոտում
Ու գազանի պէս կրկին հաց լափում,
Երկար մեկնում ու հանգստանում.
Որից լետոյ էլ՝ տըղամարդ պիտի,
Որ վեր կացընի ու գործի գընի:
Իսկ արածները.— մի շատ չնչին բան.
Քըլուսգը ձեռքին կամ փոս են քանդում,
Բահով, թիակով հողը դուրս գըցում,
Կամ քար են կրում, կամ ցեխ են տանում,
Կամ ցեխ շաղախում, կամ կիր պատրաստում,
Օր անց կացընում:

Այն էլ ի՞նչ օրեր. անպիսի օրեր,
Որ մարդ չ'իմանում, թէ՛ երբ լուսացաւ,
Ե՛րբ բանւորն եկաւ, ինչպէս օրն անցաւ
Եւ դեռ չը մըթնած, զանգերի ձայնից
Ականջ խըլացաւ:

«Ո՛ւր է, տէր Աստուած, արդարութիւնը,
Մըտածում էր նա հոգով զրդովուած,
Ինչո՞ւ այսպէս շուտ անցնում է օրը
Եւ փողս գրնում անվերջ ու առատ,
Իսկ գործս դարձեալ մընում է կիսատ:
Ախր մինչև երբ»:

Այսպէս մտքերով այրուած, զեղբրուած,
Հընար էր փնտռում զանդէն լեռ զըցելու...
Եւ լանկարծ մի միտք, մի լուսաւոր միտք
Փալլում է գրլիսում իբրև արեգակ,
Մըտաբերում է գրբաց Ասլանին,
Ամենակարող հընարագէտին,
Նա իւր գրքերով ու թըլխմներով
Հրաշքներ է գործում: Ամենքը գիտեն:
Եւ նա սրօշկց գիմել Ասլանին:

II

Գրբաց Ասլանը մի ուրիշ մարդ էր.
Արտաքին տեսքով, բընասորութեամբ.
Ինքը միջհասակ, մագերն ալեխառն
Մինչև ուսերը երկայն բաց թողած,
Գըթի վերնում մի մեծ կեռ տուած,
Շըթունքի վերայ հաստ բեխ ուղրած.
Թուփ միրուք, կարճլիկ, սանր չը տեսած,
Թուխ դէմքի վերայ կնճիւռներ պատած:

Գըլխին զընում էր փափախ մորթիից,
Տեղ տեղ բուրդերը վեր տուած ցեցից.
Հագած էր չուխայ երկայն փեշերով
Եւ կապած մէջքը շորէ գոտիով.
Գոտուց քիչ վերև, չուխայի տակից,
Կուրծքը ծածկում էր արխալուղ չըթից.
Չուխայից ներքև՝ աչքի էր ընկնում
Լայն կարճ շալուարը, որ ոտքն էր ծածկում.
Ոտերն հագած էր նախշուն գուլպաներ,
Երկայն, կեռ ծալրով կոպիտ մաշիկներ:

Չախ ձեռքին ունէր սև տէրողորմեա,
Իսկ աջում բռնած հաստ կոպալ փալտեալ
Կուրծքի ձախ կողմից, չուխայի տակից
Միշտ մի կաշուէկաղմ գիրք էր երևում.
Իսկ արխալուղի աջ, խոր գրպանից՝
Հարկաւոր դէպքում՝ գրիչ թանաք հանում.

Աչքերից, դէմքից մերթ երևում էր,
Իբրբ ասուշ էր, կիսախեղագար,

Մերթ խելօք, խոհուն, հեռատես, զդուշ-
 Բաց ընդհանրապէս խիստ ճարպիկ մարդ էր.
 Պզտոր ջրերերում գիտէր ձուկ որսալ.
 Գիտէր որտեղից, ինչ հոտ էր փըշում
 Ու ախպէս վառուում:

Սա էր Մարկոսի լոյս, ապաւէնը.
 Երբ համողութեմ էր, որ եթէ կար ճար,
 Միայն Ասլանը կանէր մի հընար:
 Նա դիմեց նորան:

Եւ Մարկոս աղան նորա տուն մըտաւ,
 Նա նստած տեղից խկոյն վեր թըռաւ,
 Խորամանկ ժպտով նստել հրաւիրեց,
 Իսկ ինքը խոնարհ առջևը կանգնեց.

Ասլան ախպերը, երբ որ իմացաւ
 Մարկոս աղալի գալու պատճառը՝
 Յօնքերը կիտեց.

Լուրջ, խոհուն կերպով չափ ու ձև արեց.
 Խորհեց, մըտածեց, հաշիւներ արեց.
 Դրքերը նայեց. անէծքներ կարդաց.
 Քալկեց. կանգ առաւ ու կրկին քալկեց,
 Անհասկանալի բառեր մըթմըթաց...

Ասլա, իբր թէ անլալտ ուժերի
 Հետ նա բռնուեց ու կռիւ մըղեց.—
 Աչքերը չըռեց, սաստիկ զայրացաւ,
 Թըքեց օդի մէջ, բռնանքներ ցոյց տուեց...
 Խնդրեց. բարկացաւ. դառն ու գալլ դարձաւ.
 Բոլորը ի դուր:

Յետոյ ապշացաւ մի քանի րոպէ.
 Յետոյ լըջացաւ, գըլուխը բռնեց
 Ու Մարկոս աղին անհանդիստ ասեց.

—Շատ դժուար բանի դու ինձ բանդ արիր.

Երդուում եմ քո մօտ, որ իմ կեանքումս
 Ասպէս պահանջի դեռ պատահած չեմ,
 Աշխարհում չը կար դեռ ախպիսի դործ,
 Որ իմ ուժերից բարձր բան լինէր.
 Բաց երեկոյեան զանգապներ տալը
 Մի երկու ժամով դոնէ լետ գըցել—
 Օր երկարացնել—առաջին դէպքն է
 Եւ անկարելի:

—Ինչ որ քու հախն է, շուխտ աչքիս վերայ,
 Ասաց Մարկոսը. միայն ճար արա.
 Գոնէ չորս հինգ ժամ ժամերն ուշանան,
 Որ բանուորներն աւելի բանեն:

Պէտք ունի որական վարձերն ըստանան:

— Բալց գիտես, աղա, ինչ ես ինձ յանձնում:

Ինչ դժուար խնդիր ես առաջս դնում:

Ամբողջ ղըժոխքը պիտի չըփոթուի,
իմ գէմըս կանգնի:

Որովհետեւ ես ալդ բանի համար՝

Պէտք է գործ դնեմ ուրիշ ճանապարհ,

Ուրիշ միջոցներ,

Թէեւ աշխարհը տակն ու վրայ լինէր...

Ես պէտք է հանեմ խորքից զների

Անհամար գնդեր, մեծ մեծ լէգիոններ,

Որ արեգական չորս կողմը պատեն,

Նորա ընթացքը դանդաղեցնեն,

Օրերն երկարեն:

— Միթէ արդպէս բան կարող է լինել:

— Ինչո՞ւ չէ Յեսուս մի քանի ժամով

Միթէ արեւին չ'ստիպեց կանգնել:

Եւ միթէ սուրբ Դիրք՝ դու չես կարգացել:

Իսկ ես, ի հարկէ, չեմ կարող անել

Այն՝ ինչ որ Յեսու Նաւեան էր արել,

Այլ պիտի՝ աշխատեմ, որ ինձ յաջողուի

Արեն իւր շաւղում մի քիչ լեռ ընկնի:

Բալց չը մոռանաս, որ դորա համար

Ութերիցս վեր պիտի մաքառեմ

Եւ գերբընական խիստ տանջանքներով

Գործըդ գլուխ բերեմ:

Խոստովանում եմ, շատ դժուար գործ է,

Աւելի դժուար, քան պիտի կարծել:

Բալց ես իմ ուժով—մեծ արուեստովս էլ

Ու երակ չեմ կարող, եթէ դու չ'օգնես:

Պէտք է քո կողմից դու էլ գործ դնես

Կամք և աշխատանք, որ քեզնից է կախ:

— Շատ լաւ, շատ բարի. ես համաձայն եմ:

Ինչո՞ւմն է բանը, շուտ ասա տեսնեմ

Եթէ իմ խելքի, իմ ուժի բան է՝

Ես քեզ օգնելու հոգով պատրաստ եմ:

— Այսինքն սչի՜նչ. մի շատ չնչին բան:

Դու պէտք է միայն բանուորներդ հետ

Ամբողջ օրերով հաւասար բանես,

Աղապիսով օգնես:

— Հէնց միմիայն անդ. տունդ չը քանդուի,

Ես էլ վախեցալ թէ ինչ պիտի ասես:

Եթէ դորանով գործ գլուխ կը գալ՝

Ինչք չէ, ինչք, ինչք չեմ բանի,
Մի մըշակի չափ միթէ չեմ կարող
(Որերով բանեւ)

Նորանք ինձանից ինչով են աւել
— Եթէ ալդպէս է, պատասխան տուեց
Շատ խորհրդաւոր՝ գրեաց Ասլանը,
Հաղիւ ծածկելով կնճռոտ երեսիդ՝
Իւր սրտի գաղտնի ուրախութիւնը.
Եթէ ալդպէս է կարող կը լինեմ
Ամբողջ դժոխքը տակն ու վրայ անել
Եւ արեգական արագ շարժումը
Դանդաղեցնել:

Դարձեալ մի պալման. կրկնում եմ, կրկնում,
Որ դու խոստմանդ պիտ' լինիս շատ ճիշտ.
Իսկ եթէ մի կերպ լոգնես, ծուլանաս,
Քեզ ու ինձ խարես, խօսքդ ուրանաս,
Երգում եմ, ամբողջ դժոխքը քո գէշ
Ատի կը հանես,
Եւ ահա ինչպէս.

Դու գիշերները քուն չես ունենալ.
Բիւրաւոր ոգիք վերագ կը թափեն.
Քեզ խիստ կը ճնշեն, կուրծքդ կը սեղմեն.
Վիզդ հուպ կը տան, շունչդ կը կտրեն
Եւ կ'թպրտաս անվերջ գիշերներ,
Մինչ արեգական լուսը կը ծագէր...
Իսկ ցերեկները դիւաց լեզիօններ
Արեւից կախուած շուրջդ կ'օրորուեն
Եւ քեզ գլպչելով, հրեղէն նետերով
Ամբողջ մարմինդ կը ծակծրկոտեն.
Եւ նորանց անվերջ սաստիկ տուրցը,
Գռռում գոչիւնը, անէծք, լիշոցը.
Քեզ կը խըլացնեն, կը սարսափեցնեն,
Մինչ խեղաքարման օրին հասցընեն.
Քառասնօրից լիտ՝ եօթն օր, եօթ գիշեր՝
Աննկատելի կուպրով քեզ կ'օծեն,
Լուսով արեւ քեզ կըրակ կը տան
Եւ կալրուես անչէջ միշտ և չախտեան,
Բոլոր ոսկիւդ էլ մոխիր կը դառնան.
Դու քո շինութեանցդ փըլատակների
Վերայ կը շրջես անլուս, անկենդան,
Իբրեւ մշտավառ ալրուող ուրուական ..
Եւ այն ժամանակ հընար չի լինի
Դորա գէշն .. ունել,
Չար ոգիներին, դիւաց լեզիօնին

Դէթ սանձահարել, հանդստացընել,
Ուրեմն դու քու խիստ կամքով, ջանքով,
Պիտի լաջողիս անշուշտ դիմադրել,
Թլիսմներն օգնել:

Միայն մի բան էլ պիտի լմանաս,
Իմ պարտքն է լալտնել, որ զգուշանաս.
Եթէ ամբողջ օր, անշուշտ ամբողջ օր
Գործելուց լետու՛:

Տեսար թուացար, շատ դժուարացար
Եւ միւս օրերը բանել չուզեցար,
Նոյն երեկոյին, մութը չը մթնած,
Պիտի ինձ մօտ գաս՝ դորա դէմն առնում,
Օրերն առաջուալ դիրքի մէջ դընեմ.
Որպէս զի պրծնես ամեն փորձանքից
Ու քեզ ազատես չար գերութիւնից,
Անվերջ ցաւերից:

Եւ Մարկոս աղան, կարծես, վախեցաւ,
Պարծես, մարմնովը մի սարսուռ անցաւ...
Պարծես ոյժերը չափ ու ձև արեց,
Իւր առողջութեան թիւր աչքով նայեց...
Խորհեց... մըտածեց...

Քալց ապագայի մեծ մեծ շահերը,
Ոսկէ սարերը
Դիտում շարուեցին, հաճ խեղդեցին,
Կասկածանքները ծղը ցնդուեցին.
—So դու բանիդ կաց. ճար ունես, արա.

Ես երեխայ չեմ քեզ ու ինձ խաբեմ.
Եթէ մի մըշակ ուժերից ընկած,
Պարող է ամբողջ օրերով բանել,
Ինչի՞ ես պիտի, ինքս լաւ պահուած,
Չը կարողանամ աւել էլ բանել.
Չէ՛ իմ օգուտն է.

Դեռ մի մըշակ էլ պակաս կը բռնեմ
Ու նորա վարձը ջէքս կը գըցեմ.

Պալմանն, ի հարկէ, հեշտ ելք չունեցաւ.
Երեսուն բուլլին՝ տասով վերջացաւ.
Իսկ տասից կէսն էլ իւր վարձը հանեց,
Իւր գործակցութեան պատճառը բերեց,
Ու մի հնգանոց Ասլանին տուեց.
Թէպէտ զրբացը շատ չանալ թափեց,
Քալց Մարկոս աղան մի մազ չը շեղեց.
Գիտցածը արեց.
Իւր խելքով խաբեց:

Հետեհալ օրը, միևնույն ժամին,
Մեր Մարկոս աղան Ասլանի առաջ
Ուրախ կանգնած էր:

Ասլանը հանեց
Իւր գրպաններից՝ եռանկկանածալ
Երեքհատ թըլիսմ և նորան տուեց,
Մէկ մէկ ցոյց տալով, խիստ պատուիրելով:
Որ մէկը, մեծը ճիշտ կէս գիշերին,
Երեսով անշուշտ դարձած արեհեղք,
Իւր դարպասի տակ փոքրիկ փոս քանդի
Եւ մէջը դընի, հողով պինդ լըցնի,
Որ մարդ չը տեսնի:

Միւսը, միջակը, պարտիզի բակի
Մէջ տեղը գտնի ու այնտեղ հորի:
Միայն երեսը դէպի արեմուտք

Դարձրած լինի:

Երրորդն էլ, փոքրը—լաւ ուշք դարձնի—
Տուն գընալ թէ չէ՝ փոքրիկ թասի մէջ
Կիսով ջուր ամի, դրսումը դընի
Եւ երեք անգամ լուսնի առաջին
Թըլիսմը բռնի, մէջը թաթախի:
Աչքերը գըցի բոլոր աստղերին
Եւ միջի մատով ջրի տակ անի
Սւ այնպէս թողնի մինչև առաւօտ
Իսկ այնուհետև լուսը նոր ծագած,
Թասի ջուրն ամբողջ խմի կումերով,
Լուսնին դարձրած լինի երեսով,
Յետոյ թըլիսմը և՛ թաց, և՛ կակղած,
Գըցի կրակի մէջ ու այնպէս այրի,
Նորա մոխիրն էլ վաղ արշալուսին

Օդի մէջ ցրուի:

Իսկ լետոյ գընաց բանուորներ վարձի,
Ինքն էլ նորանց հետ բանել ըսկըսի:
Լեւելացրեց, որ ամբողջ գիշեր
Եւ ամբողջ ցերեկ, մինչ նորա գալը,
Քուս չէ ունեցել:

Շարունակ կռուի ու պատերազմի
Մէջ է գտնուել, դըժոխքը խառնել:

Ինչ ասել կուզէ, մեր Մարկոս աղան—
Մաղաչափ անգամ ղէս ու դէն չարեց
Եւ ամենայն ինչ մեծ ճարպիկութեամբ
Տեղից տեղ արեց ու հանդիստ քընեց:

III

Շատ վաղ առաւօտ, դեռ նոր լուս ծագած,
 Խւր անելիքը անելուց լետոյ,
 Հրապարակում պատրաստ էր կանգնած
 Եւ բանուորները հաւաքուելուն պէս՝
 Մէկ մէկ նա վարձեց ու առաջն ընկած՝
 Խոկոյն տուն բերեց ու գործի դրեց:
 Իսկ ինքը գընաց, հագուստը փոխեց
 Հագաւ իւր պահած հին հին շորերը,
 Ցնցոտիները

Եւ խոկոյն հասաւ—գործից լետ չընկնի,
 Պալմանն անթերի և ճիշտ կատարի:

Վեր առաւ մի լաւ սուր ծալրով քըլունդ,
 Սկրսեց քանդել քարոտ գետինը
 Եւ քթի տակին կուշտ ծիծաղելով
 Յիշեց Ասլանի կրած երկիւղը:
 «Ինչ կալ ասում էր նա ինքըն իրան
 Ինչի չեմ կարող սորանց չափ բանել.
 Գետին քանդելը, բահ գործ ածելը,
 Լիթթէ առանձին մի մեծ հունար է:

Մի փոքր անցաւ:

Երբ աչքը գըցեց ջերմ արեգակին,
 Տեսաւ նոյն տեղում անշարժ կանգնած էր:
 Կարծես, երկնքից նա պինդ մեխուած էր:
 «Կեցցես դու, Ասլան, մրտածեց աղան,
 Ի՞նչ ուստալ մարդ ես, ի՞նչ հունարի տէր,
 Ի՞նչպէս կարեցար օրը լետ գըցել
 Ու արեգակին տեղում քանդ անել.
 Դու չը լինէիր՝ հիմալ այս օրը

Դարձել էր կէս օր:

Թունդ առաւ սիրտը ուրախութիւնից,
 Կրկին և կրկին քըլունդի տուեց.
 Գեղեցիկ մտքեր, շահաւէտ մտքեր
 Իրար ետեւից գնում գալիս էին,
 Նորա գլխի մէջ խռնւում էին...

Նա մեծ աշխուժով քլունդ էր բանեցնում
 Եւ հող ու քարը իրար հետ խառնում,

Քանդում, փոս գցում:

Հնչում էր քլունդը, ճռնչում, զնգում,
 Քարին կալելիս՝ կալծեր արձակում,
 Գետին դղրդում, տակին ու վրայ անում:

Քարերը, խիճը, հողում ամրացած,
 Շատ ու շատ դարեր իրար պինդ կըպած,

Այսօր Մարկոսի քըլունգի տակին,
Իբրև հիւէներ մըրկի միջին՝
Թռչում, ոստոստում, խառնում, փլչում,
Իրար ին դիպչում:

Նրբէք չէր ընկել քրունգն ալսպիտի
Հաստատ, անլողողոյ, թիր ճանդերի մէջ,
Որ իւր միջոցով, կարճ ժամանակում՝
Քանդէր, փոս դրցէր և տեղ բաց՝ անլր:

Նա կարծում էր թէ ալսպէս եռանդով,
Լի և թարմ ոլժով,

Օրը մինչև վերջ՝ կարող էր բանել
Եւ մըշակներին իւր գործով, ջանքով
Մի լաւ օրինակ անշուշտ կը լինէր:
Բայց չէր մըտածում, որ հէնց սկզբից
Իւր ողջ ոլժերը քաքտում էր, վատնում,
Հիմքից կործանում,
Ձեռք ոտքից ընկնում:

Եւ նա բանում էր, բանում աշխուժով,
Առանց զգալու, որ իւր ոլժերը,
Քանի գընում էր, թուլանում էին...

Շատ բանեց թէ քիչ, ինքն էլ չը գիտէր:
Միայն զգաց, որ արդէն լոգնել էր:

Այո, լոգնել էր մեր Մարկոս աղան,
Կարծես, մարմինը քիչ քիչ դողում էր
Եւ ձեռք ու ոտքը դաւածանում էր...
Անցաւ մի միջոց և դարձեալ, կրկին
Նա աչքը գըցեց երկնից լուսատուին,
Տեսաւ որ հաղիւ շարժուել է տեղից —
Մի ծանր հողոց հանեց իւր կրծքից
Ու դարձաւ ասաց նա մըշակներին:

— Տղերք, ինչի չէք նստում ձեր հացին:

— Դեռ ժամանակ կալ, մի քիչ էլ բանենք,

Յետոյ կը նստենք, հացներս կուտենք:

Տես, արեգակը դեռ չէ տեղն եկել,

Որ բանթող լինենք:

Լըռեց Մարկոսը, ոչինչ չը խօսեց,
Բայց իւր ներսումը, կարծես, ափսոսեց,
«Որ արեգակը դեռ չէր տեղն եկել»,
Հանգիստը բերել:

Նա շարունակեց քըլունգի տալը...
Բայց... բայց քըլունգը, քանի գընում էր,
Անքան ծանրանում

Եւ, կարծես, ձեռքի ուժը պակասում,
 Գործը դանդաղում...
 Գըլունդն ալ եւ չէր կաշկում տեղին
 Փոխանակ հողին, դիպում էր քարին
 Ու կաթ արձակում:
 Յետոյ սկսեց ոչ ծալրով դիպել:
 Ալ մինչ իջնելը, գետնին կաշկը,
 Կողքով վալր ընկնել, շուր ջանք ըսպտուել...
 Առաջին անգամ մեր Մարկոս աղան
 Մատով ճակատից քրտինքը թափեց.—
 Քրտինք տանջանքի, դառն աշխատանքի,
 Որ այսօր, ահա, կամաւ ճաշակեց:
 Վալր դըրեց քունդը, բարձրացաւ տեղից
 Եւ ծռուած մէջքը չէր ուղղում ցաւից:
 Քիչ հանգիստ առաւ,
 Բալց պիտի բանէր, իրաւունք չունէր
 Հանգիստ առնելու:
 Եւ նա բանում էր,
 Բալց թող ալդ Աստուած բանել համարէր:
 Շարունակ աչքը լոգնածութիւնից՝
 Գըցում էր հազիւ շարժող արեւին,
 Անհամբեր սրտով ըսպառում էր նա
 «Արեւ տեղ դար» և գլթ մի փոքր
 Հացի պատճառով նա հանգստանար:
 Թէն ամեն օր՝ մինչ նախահաշը՝
 Գոնէ երկու ժամ չէր տնում անցնում,
 Իսկ այսօր գուցէ հինգ ժամ է անցել
 Եւ «գեռ արեւ տեղը չի եկել»...
 Ահա վերջապէս
 Վարպետը պատից վալր իջաւ, եկաւ
 Ու բանուորները գործադուլ եղան,
 Ձեռքերը լուացին, հացի նստեցան:
 Խոր հոգոցի հետ մեր Մարկոս աղան
 Քլունդը շարտեց
 Կըռացած մէջքը մի կերպով դըգեց
 Եւ դէպի իւր տուն քալելուն ուղղեց:
 Բալց ինչ...ալ զարմանք... ոտքը դողում է...
 Դժուարանում է դէպի տուն երթալ...
 Կարծես, ոտքի տակ հողն օրորում է,
 Կարծես երկրաշարժ է առաջ եկած:
 Նա մի կանգ առաւ, նայեց իւր շուրջը,
 Նայեց վարպետին ու բանուորներին,
 Որոնք նստոտած հացերն առաջին
 Մեծ ախորժակով կուշտ ուտում էին:

Նալեց, ամաչեց ինքը իրենից,
Ուժը ժողովեց, իրեն տուն գըցեց:

IV

— Ինչ ճաշի վախտ է, ճաշը պատրաստ չէ
Դեռ առաւօտ է, ասացին նորան.

Այսպէս ժամանակ դու երբ ես ճաշել
Ի՞նչ է պատահել:

— Ի սէր Աստուծոյ մի երկարացրէք,
Գոնէ մի կտոր հաց ինձ շուտ բերէք.
Ձուրից, մածունից, կաթից ինչ որ կա,
Կուշտ նախաճաշի ինձ շատ կարիք կա:

Ինչ որ կար տանը ձեռաց բերեցին
Եւ մեծ զարմանքով հացը գըցեցին,
Եւ Մարկոս աղան զողողջուն ձեռքով
Վրայ տուեց հացին, կերաւ գալլի պէս,
Առանց նախելու, ինչ որ զըրած էր:

Նոր ուժ հաւաքեց, բխրոր սրբեց,
Կրկին բանելու կարծեա պատրաստուեց.
Ի՛նչ կամեցաւ նախ՝ մի հանգիստ առնէր
Եւ նոր աշխուժով իւր գործն ըսկսէր:

Նալեց դէպի դուրս՝ բաց լուսամուտից,
Տեսաւ որ արդէն գործը եռում է,
Ամեն մի բանւոր իւր բանին կանգնած,
Ուժով, եռանդով խիստ աշխատում է:

«Ճշմարիտ որ այս անասունները,
Խօսքը մէկ արած, իմ դէմ են գործում.
Ամեն օր մինչև հացը կուտէին,

Չիրուխ քաշէին

Ու վեր կենալին իրենց տեղերից՝ ժամեր կը քաշեւ.

Մինչ գործ սկսէին՝

Հոգուց, հաւատից ինձ կը հանէին.

Իսկ ալսօր հացը կարգին չը կերած,

Արդէն ամեն մարդ բանի է կանգնած:

Յիշեց Ասլանի զըրած պալմանը,
Որ «նրանց հետ պիտի հաւասար բանէր»
Էլ հանգստանալու ճար, միջոց չունէր.
Վախից, երկիւղից տանից դուրս թրուաւ,
Շինութեան տեղը վաղեմազ հասաւ:

Հիմա քըլունգը նա մի կողմ թողեց
Եւ առաւ բա՛ւ մը շալի ձեռքից,

Մօտեցաւ ցեխին, բահով շուռ տուեց
 Ու մշակներին ցեխեր բաժանեց,
 Եւ տեսաւ որ չէ, ալս գործն էլ հեշտ չէ.
 Թեթեւ է թուում հեռուից նալողին.
 Ամին մի բահը ցեխով հանելիս՝
 Ուժ է պահանջում ու լողնեցընում
 Եւ հետզհետէ ուժ սպառեցընում:
 Նամանաւանդ որ չէր կարողանում,
 Գէթ ազատ շարժուել, բահ բանեցընել.
 Ձեռքի, ոտների մըկանունքները
 Խոնջացել էին, թուլեցել, լամբացել,
 Ազատ շարժումը դանդաղացընել,
 Դժուարեցընել:

Բայց լաւ էր. մի քիչ գործելուց լետով,
 Մկանունքները, կարծես, բացուեցան,
 Ազան սիրտ առաւ և իբր աշխուժով
 Ըսկըսեց բանել
 Ու մըշակներին ցեխեր բաժանել:

«Հմ, մտածեց նա, գործի սկիզբը
 Անխորձի համար դժուար է թուում,
 Հալ ու մաշ անում, հոգին դուրս քաշում,
 Բայց երբ առաջին լողնածութիւնը
 Յաղթահարում է, անցնում է, զընում,
 Մարդ շունչ է քաշում, նոր բանի ընկնումս:
 Մարկոսի մտքով շատ բաներ անցան,
 Օդի ամրոցներ զըլխում շարուեցան.
 Ուրախ գրգիռը թե, թիկունք դարձաւ
 Ու մի ժամանակ իրան մոռացաւ...»

— Աղա, ցեխ տուր է, ինչի կանգնեցիր.
 Էս մի սհաթ ա, դու մեզ բանդ արիր.
 Ուստի դուռը միթէ չես լսում.
 Նա մեզ վերալ է, ախր, բարկանում:
 Արթնեց Մարկոսը իր ցնորքներից
 Քաղցրիկ մտքերը, մեծ մեծ լուսերը
 Օդը ցնդուեցին,
 Իրականութեան դէմ առ դէմ կանգնեց
 Եւ գործի շարժուեց...
 Խըրեց իւր բահը, որ ցեխ հանէր, տար.
 Բայց բահը ցեխից չէր ուզում դուրս գոր.
 Կարծես, ալդ ցեխը սոսինձ էր դարձել
 Եւ բահին կըպել.
 Քաշում է բահը, ուժը չի պատում,
 Մանրացել էր նա. իսկ դուրս քաշելիս՝

Թող ձեռքի միջից՝ կօթն էր սօթ տալիս...

Ձգատացաւ, մի կերպ ուժը հաւաքեց

Եւ բանւորներին ցեխեր բաժանեց:

Իսկ լետնը... լետնը... ալնամենալիւ

Բա՛նը չէր բանում, դօր էր պահանջում,

Իսկ դօր դընկիւ՝ ձեռք ու ոտք դողում:

Ամբողջ թուլանում...

Հեղեղ էր դարձել նորա քրտինքը՝

Թափում էր գլխից, մազերի քոքից,

Կաթում էր գետնին քթի սուր ծալրից,

Վըզոյն անցնում էր. մէջք ու կուրծք դընում,

Առանց ալն էլ թաց շորերում ծծում,

Գողորշանում,

Իսկ ալդ գողորշուց շունչը կտրւում...

Մի քանի անգամ փորձեց ծնկները

Իւր բա՛նի համար շինել լենակէտ

Ու հազիւ ծալրով ցեխ էր վերցնում

Թաքախներն ածում,

Բալդ ցեխ հանելիս՝ բա՛նը շրջւում էր

Ու ցեխը թափւում,

Կամ ցեխով բա՛նը բարձրացնելիս՝

Ձեռքը բացւում էր, կոթր գուրս պրծնում,

Իա՛նը վալը ընկնում:

Եւ կամ փոխանակ թարախ՝ մէջք

Ցեխը դընկում, անպիտան բա՛նը,

Կարծես գիտութեամբ, դընում էր կողքին

Ու թափում գետնին:

— Աղա, լողնել ես, ասաց ծիծաղով

Մըշակի մէկը. տուր ինձ ալդ բա՛նը.

Իսկ դու վեր առ տար ցեխով թաքախը:

Մարկոսը բա՛նը մըշակին տուեց.

Ինքը նորա տեղ լուռ անցաւ, կանգնեց

Եւ թաքախով ցեխ կըրել ըսկըսեց:

—

Նոր գործը նորան թեթեւ երեաց,

Կարծես, մի փոքր դիւրութիւն զգաց.

Բալց... հետզհետէ... ցեխով թաքախն էլ

Նորա ձեռքերին չէր հըպատակւում.

Կամ առաջ, կամ լետ, կամ աջ և կամ ձախ

Շրջւում էր ձեռքին ու ցեխը թափւում,

Աշխատանք կորչում:

Շատ էր աշխատում պինդ ձեռքով բռնել,

Թաքախի կողքը մատներով սեղմել,

Բալց, քանի որ նա ուժ էր գործ դընում,

Աւելի շուտ էր թաքալսը շրջում,
 Յեխւյ թաթախում:
 Եւ աստմեկը միմեանց պինդ սեղմեց,
 Յասումը սրտի իրեն մէջ խեղդեց,
 Թաքալսը թողեց, քարին ձեռք դարկեց
 Ու քարեր կըրեց:

Նրեց շատ թէ քիչ, ինքն էլ չը գիտէր—
 Միայն իւր խելքով տեկց շատ ժամեր—
 Ժամեր դառնալից, անվերջ անսաման,
 Սաւիտենական:

Նա կարծում էր թէ այլքան ժամանակ
 Սարեր շուռ տուեց, տեղան արեց,
 Բայց կըրած քարին երբ աչքը գըցեց,
 Գըլուխը շարժեց ու հիասթափուեց:
 Ո՛րքան աննշան էր իւր արածը,
 Ո՛րքան չնչին էր քարեր կըրածը:
 Ամեն մի մըշակ երրակի աւել,
 Քան թէ նա ինքը, գործ էր կատարել:
 Եւ ինքն իւր աչքում ինքն էր ընկնում,
 Ո՛րքան փոքրանում, ինքն խեղճանում
 Ու մըշակներից անգամ ամաչում...

Դարձեալ ըսթափուեց. պայմանը լիչեց—
 «Պիտի նորանց հետ հաւասար բանէր»:
 Կրկին և կրկին անկած ոյժերը
 Ի մի ժողովեց՝ գործ շարունակեց:

Հիմա էլ, կարծես, քարն է ծանրացել
 Ու անկիւնները մի մի սուր դարձել:
 Ձեռքերի մէջը, բոլոր մատները
 Քերքերուել էին, տեղ տեղ պըլօկուել,
 Խիստ զգայուն դարձել
 Ու անշարժութեան անգամ մատնուել:

Իսկ ամեն անգամ, երբ կըռանում էր
 Քար վերցընելու, տեղափոխելու
 Ձէր կարողանում աղատ բարձրանալ—
 Մէջքը ջարդւում էր, սաստիկ շշում էր,
 Ոտերը ցաւում, վիզը խիստ ձգում:
 Եւ աչքերի մէջ, կոպերի տակից,
 Բիւրաւոր կայծեր լողում, սաւառնում,
 Գըլուխը շշում:

Ինչքան նայում էր շուտ շուտ արեւին,
 Այնքան անշարժ էր թւում նա աչքին,

Նորնքան վառուում, նորնքան սրտնեղում,
 Հոգւով խորտակւում,
 Համբերութիւնից իսպառ նա զրկւում
 Հալ ու մաշ լինում:

Եւ նա չէր տեսնում, որ արեւն արդէն
 Կանգնած էր զլիւին, երկնից մէջ տեղում,
 Վերան ծիծաղում

Ի՞նչ անէր աղան, ի՞նչ հընար գըտնէր,
 Որ այս տանջանքից մի կերպ ազատուէր...

Բայց ոչ մի հընար, ոչ մի ճար չուէր.
 Պիտի անպատճառ իւր բանը անէր,
 Եթէ չէր ուզում անհաշտ դեերի:

Սարսիլ զարույթը իւր վերայ թափէր:

Եւ իւր մէջ խեղդուած շարժւում էր կիրքը,
 Շարժւում էր մաղձը, անսանձ զարույթը,
 Նորէն բռնցկում, նորէն քաջալում
 Ողջ գոլութիւնը:

Ամեն զըցելիս աչքը երկնքին
 Միշտ հայտնում էր, լիշոյներ տալիս,
 Եւ կեղտոտ ցեխին, և ծանր քարին,
 Եւ արեգակին, և խեղճ Աստինին,
 Ամբողջ զըժոխքին:

Արեգակն արդէն սկսեց թեքուել,
 Երկնից կենդրոնից դէպի արեմուտք:
 Հասել էր ժամը կէս օրուայ հացի
 Եւ շուտով պէտք է բանթող լինէին.
 Բայց Մարկոս աղան այդ չէր նկատում,
 Միշտ արեգակին նոյն տեղն էր գտնում,
 Անշարժ համարում,
 Ու միայն մաղձն էր իւր վերայ թափում,
 Անվերջ սրտմըտում,
 Հոգեհան լինում:

Իսկ թէ նորա հետ ինչ պիտի լինէր,
 Եթէ բանթողը դարձեալ ուշանար,
 Առաջուց դժուար նախատեսնուէր.
 Միայն վարպետը երբ կրկին իջաւ
 Պատից, լուացուեց և բանտորները
 Հացի նստեցին:

Կարծես, աշխարհն ու անհամար ոսկիք,
 Բիւրաւոր ափունք, թանգ մարգարիտներ
 Մեր Մարկոս աղին ընծալ բերեցին:

V

Աղան դէպի տուն մի կերպ քսւշ եկաւ.
 Երբ պատշգամբին մօտեցաւ, հասաւ,
 Զերմ արեգական ճառագայթներինց
 Ստուերի տակ մտաւ
 Եւ ալդ ստուերային շովը զովարար
 Երեսին դիպաւ,
 Վարծես, շունչ առաւ, կարծես կեանք ստացաւ,
 Ցնցուեց, շարժուեցաւ,
 Իբր թարմացաւ
 Եւ նա մըտաւ տուն, գլխարկը հանեց,
 Քրտնաթոր, խոնաւ մազերը շփեց
 Հովացած քրտինքը ճակատից սրբեց,
 Հանդստեան թառաչ խոր կրծքից հանեց
 Եւ ջարդուած, լոգնած նստեց սեղանին
 Ուժ տալու համար վաստակած մարմնին:
 Ճաշում էր հազիւ, ծամում էր անդօր,
 Իբրեւ ակամայ,
 Իսկ ուշք ու միտքը, պահանջը բոլոր,
 Կենդրոնանում էր հանգստեան վերալ:
 Եւ նորա ճաշը սովատանջի չէր.
 Այլ իբրեւ անբան մի անասունի,
 Որը չէր ուտում, որոճ էր անում,
 Հազիւ ծընօտը ձախից աջ շարժում:
 Դեռ թիքան բերնին տեղից վեր կացաւ
 Եւ թախտի վերալ փռուեց, պառկեցաւ
 Ո՛հ, որքան քաղցր էր նորան ալդ գիրքը,
 Ի՞նչ երջանիկ էր նա ալդ ըոպէին,
 Աշխարհիս վերալ ամեն ինչ կը տար,
 Միմիայն տեղից գէթ չը շարժէին ..
 Բայց նա չէր կարող չը շարժուել տեղից,
 Դեռ սրտի զընար գործ կատարելու.
 Իւր ազահուլթեամբ ստեղծուած՝ ալդ օրուալ
 Տանջանաց բաժակը մինչ տակ քամելու:
 Ասլանի սուած անն ու երկիւղը
 Ցնցում էր ստէպ ստէպ նորա ուղեղը,
 Տակն ու վրալ անում,
 Հանգիստը խըլում.
 Եւ ալդ չարատանջ, անարկու մըտքից՝
 Քունը փախչում էր նորա աչքերից:

Ոչ ջուն, ոչ արթուն, թալկացած, ընկած
 Պըրուլթեան մէջ էր, երկիւղը սրտին,

Երբ ինչ խուլ ձայներ հասան ականջին —
Ձայներ վարպետի և բանւորների,

Որք նշան էին,

Թէ ամեն մէկը բանին էր կանգնած:

Ի՞նչ դժուարութեամբ վեր կացաւ, կանգնեց,
Ատամատամի տուեց, կրքնջրեց...

Դէպի բանատեղ իւր քայլերն ուղղեց.

Քայլեր զոդոջուն,

Անհաստատ, նկուն:

Հով սենեակից դուրս, օհ, որքան տօթ էր,
Արեգակն անհաշտ ինչպէս ակրում էր.

Ի՞նչպէս թուլացնում, ինչպէս թմրեցնում

Եւ առանց այն էլ քաջատուած շղերը,

Քալքալուած նեարդերն խալառ լամբացնում:

Ախ, այդ րոպէին ինչպէս նա կուղէր

Կրկին մեկնուիլ, մէջքի վրայ ձգուիլ,

Ճիշտ այնպէս ինչպէս այն թախտի վերայ,

Ձգուել ժամերով, պառկել օրերով

Մի պտուերի տակին,

Թէկուզ չոր գետնին, վրայ ապառաժին ..

Միայն դէթ փոքր ինչ նա հանգիստ առնէր,

Ջարդուած մարմինը մի քիչ կազդուրուէր:

Այստեղ նա լիշեց իւր բանւորներին,

Որք միշտ հացից լեւ աշխատում էին

Մի ստուեր գտնել, երկար մեկնուել

Ու հանգիստ առնել

Եւ որ ինքն ինչպէս կուով, լիշոցով,

Նույն խակ ծեծելով,

Չէր թողնում հանգչել, ալ վեր կացլւում

Եւ անգթաբար ոտքի կանգնեցնում

Ու գործի դնում...

Եւ բազում դէպքեր, անողոք դէպքեր

Իւր վարմունքներից, իբրև ժապաւէն,

Իբրև միմեանցից լապուած օղակներ,

Գլխում շարուեցին

Եւ մշակների հառաչանքները,

Խնդիրք, աղաչանք, անզօր ձայները

Ականջովն անցան, սիրտը խալթեցին,

Հոգին ճմլեցին...

—

Եւ այդ դրութեան մէջ նա պիտի բանէր:

Ինչքն սկըսէր, ինքն էլ չգիտէր,

Ամեն ինչ արդէն հոգուն հասել էր:

Քլունգից վախում էր, րահից լեւ փախչում,

Քարը ձեռքերի մէջն էր ցաւացնում
Քարախն էլ ցեխով մէջքն էր կոտրատում,
Իսկ թիով բանել, հողը դուրս գըցել,

Ուժ էր պահանջում...

Ակամալ կանգնեց թաքախի մօտին
Յոգնած, թալկացած ցեխ տարաւ բերեց.
Յետոյ թաքախը մի կողմ չպրտեց
Եւ ճարահատուած քարին ձեռք զարկեց.
Քարից լետոյ էլ վեր առաւ դուլը
Ջըրով ըղբաղուեց. բալց աղեղնածե
Դուլի երկաթն էլ ձեռքը կտրատեց...

Եւ քանիցս անգամ մտածեց թողնել,

Ուժից վեր բեռը վըղիցը գցել,

Պալմանը դրժել,

Բալց դժոխալին վրիժառութիւնից
Իւր անձը աղատ պահելու համար՝
Ստիպուած էր նորից մի գործի կպչել,
Որպէս զի զանգին գէթ մի կերպ հասնէր...
Նա փորձեց անգամ վեր առնել թիակ
Եւ հող դուրս գըցել. բալց ալդ մտքիցն էլ
Շուտով ստիպուեցաւ իսպառ լետ կանգնել:

Թէ ջերմութիւնից սաստիկ արեւի,
Թէ թմրութիւնից իւր անդամների,
Թէ կոտրատումից իւր ողնաշարի,
Պատել էր մարմնին քափ ու քրտինքը,
Ատելի դարձել երկինք գետինքը...

Շուտ շուտ կանգնում էր օդ էր ներշնչում,
Գէթ օդից գտնէր նոր ուժ, զօրութիւն.

Բալց ուր էր օդը,

Խեղդում էր տօթը,

Կտրծես, ջըլատում վերջին լուսերը:

Ամեն օրուայ պէս, կարծես, արեւ
Այն չէր ինչ որ էր. ալ մէկին տասը
Աւելցըրել էր իւր ջերմութիւնը.
Կիզում էր օդը, կիզում անխընայ,
Ալրում էր գետին, կըրակ դարձընում

Ամեն առարկայ,

Ջուրը տաքացնում, գոլորշիացնում,
Քարը կըրակում, ցեխը չորացնում -
Իսկ Սօդոմ— Գօմոր էր առաջ բերում:
Արդեօք իսկապէս այսօր կիզիչ էր,
Թէ սովորական նոյն արեգակն էր,

Չէր հետաքրքրում ալդ Մարկոս աղին,
Քանի որ ոչ միտք, ոչ խելք կար գլխին:
Չէր էլ մտածում, որ ամպհովանին
Ամեն օր բռնած ունէր իւր գլխին,
Հրաման էր տալիս միշտ բանւորներին,
Խօկ ալսօր՝ կանգնած՝ մշակներին հետ,
Բաց արևի տակ, անամպ երկնքին,
Ամառանօրին, գործում էր, գործում
Եւ պիտի գործէր, եթէ չէր ուզում

Որ տունը քանդուէր:

VI

Ի՞նչ անէր աղան, էլ ինչ բան բռնէր,
Որ մի հընարով օր անց կացընէր,

Չէ որ դեռ օր կար, —

Որ անվերջ, երկար:

Եւ նոր գալուստի բուռն փղձկումներ
Ժալթքում էր, թափում իւր գլխի վերայ,
Իւր ժլատութեան, իւր անկշտութեան,
Իւր հարստութեան տենչանքի վերայ: —
Չէ որ օրերից բաւական չեղաւ,
Դեռ երկարացնել անշուշտ ուղեցաւ...
Խօկ բանւորներին երբ աչքը գըցեց,
Տեսաւ նորանք էլ հազիւ են շարժւում,
Ինքն իրենից սաստիկ ամաչեց,

Գլուխը կախեց ..

«Ասլանի տունը քանդուի իւր գլխին,
Ջսպուած ցատումով ասաց ինքն իրան.
Ես մտածեցի միայն զանգերը

Մի քիչ լեռ գըցել:

Բայց ոչ թէ «մի քիչ», ինչպէս տեսնում եմ՝
Տաս ժամից աւել՝ օրն է լեռ գըցել.
Ի՞նչ անխիղճ մարդ է ալդ մարդն երևում,
Միթէ բանւորին չէչ չէ մեղքանում
Ու մանէթներով իւր խիղճը ծախում...
Եւ ահա նորից գլխում շարունեցան

Վրէժն ու սարսափըն ալն դժոխալին,
Որք նորա ամբողջ ազատութիւնը
Վամքն ու կրքերը կաշկանդում էին.

Կաշկանդում, կոտորում,

Գալթակդում, ճնշում

Ու կրկին նորան գործ չէնցընում...

Եւ Մարկոս աղան իբրև հեշտաեռ
Ինքն իրեն՝ ներսից՝ տաքանում, շարժւում,

Եւ յիշուամ, թշուամ, քլթքլթում, բլդում,
Եւ ուամ, բարձրանում, ուռչում, փրփրում
Եւ մաղձը կրկին իւր վերայ թափում,

Իւրեան վընասում.

Նա նմանում էր ճուշում գողորշու,
Որ ամեն րոպէ պատրաստ էր պալթել,
Բացուել, լախնալ, եթերքին հասնել,
Աղատութիւնը օդի մէջ գտնել...
Բայց սեղմած, ընկճած աման կողմերից,
Իրենից զօրեղ շրջապատերից,

Ստիպուած էր հուպ գալ,
Նոյն դիրքում մընալ.

Եւ ճար չէր գտնում մի կերպ դուրս պրծնել
Ան գրծոխալին պալմանի միջից,
Որ նա կամովին, խիստ թախանձանքով
Կապել էր վիզը ազահութիւնից.

Եւ նորա մտքում ակամայ կամօք.

Ծագեց մի նոր բաց.

Մթթէ դրժոխքը կատղել էր վերան...

Արդեօք դեկը իւր դէմ չէն լարուած,

Իւր դէմ չէն գործում

Ու տանջանքներով իւր շուրջը պատում—

Եւ վատութիւն, և կիրք, և ցասում,

Եւ լողնածութիւն, և անտանձ գալութիւն,

Եւ լուզմունք, և վիշտ, և թախիծ, կսկիծ—

Սրտի մէջ զըցում, գլխին կուտակում,

Հոգեպէս ճնշում.

Որ ինքն ըստիպուէր պալմանից շեղուել

Եւ ամբողջապէս նորանց ճանգն ընկնել...

Եւ արդ ուժասպառ տեղափոխում էր

Աննշան քայեր, չնչին մանրունքներ

Որպէս զի մի գործ կատարած լինէր ..

Վերջումն էլ կանգնած մըշակի կողքին,

Հող էր չաղ տալիս նորա թաքախին,

Որ ցեխ դրնելիս չը կպչէր փալտին

Ու անպէս բանում, ինքն իրան խաբում,

Անհասկանալով օրալուկ անում.

Բայց առաջուանից հիմա աւելի

Տանջանք էր դգում, խիստ, սարսափելի.

Ոչ թէ քարերի ծանրութիւններից,

Ոչ թէ բռնով հող թաքախն ածելուց,

Այլ խոնարհելիս կամ բարձրանալին.

Փայտ կտրած դիրքը ծալել ու բանալ
Չէր կարողանում.

Եւ ամեն անգամ

Մէջքը կիսուում էր, ճռուում, կոտորում,
Սիրտը բընի մէջ կծկւում, տրորում,
Սուր սուր ցաւերը մինչ զագաթի հասնում
Եւ ողջ աշխարհը գլխին խառնւում...

Եւ ամբողջապէս վերէժ քէն դարձած,
Անզուսպ ցաւերից, զայրութից կատաղած,
Յիշոց չը մընաց երկրի երեսին,
Որ նա չը թափէր Ասլանի գլխին.
Անէծք, հախոյանք, հրեղէն սուր, սըլակ
Եւ շանթք ու ամպրոպք գոչեց երկնքից
Որ ալդ բոլորը մի ակնթարթում
Ամբողջ դըժոխքը ոչնչացնէր,
Դիւազ լէգիօնին, չար ոգիներին
Տիեզերքի մէջ ցրուէր, հալածէր,

Եւ ինքն ազատուէր:

Բայց թնչ են կարող անել անէծքը,
Շանթք ու ամպրոպքը, սուր սըլաքները,
Որ դուրս են գալիս, լուսահատ սրտից,
Ջախջախուած մարմնից, խիստ տանջուած հոգուց:
—Ի՞նչ գին ունէին:

Նա էլ չէր գցում աչքն արեգակին
Հազիւ շարժւում էր ուժերով վերջին.
Ոչ քար էր կըրում, ոչ էլ ցեխ տանում
Ոչ էլ բռնով հող ածում թաքախին.
Ինքն էլ չը գիտէր թէ ինչ էր անում
Գլխին խելք չը կար, սիրտը մաշւում էր,
Հոգին մաղւում էր, ուշքը գընում էր,
Այլ միայն հազիւ ոտքի վրայ կանգնած
Յետ, առաջ գընում, գերդ ապուշ կտրած,
Իբրեւ ուրուական, իբրեւ մի ըստուեր...
Միայն գլխի մէջ աղօտ շարժւում էր,

Որ լիբը Ասլանը

Անաստուած խաբեց, իւր տունը քանդեց.
Երեք ժամի տեղ օրը դար շինեց,
Որի սկիզբն ու մէջը միայն նա տեսաւ,
Իսկ վերջը արդեօք կը տեսնէ թէ չէ,
Թէ տեղն ու տեղը հոգին կը փըչէ:

Բայց և աչնպէս նա ոտքի վերայ էր...
Իսկ քալելն արդէն աչնպէս էր գըցում,
Դողում, օրորում,
Կարծես, անդունդ էր թռկի վերալով

Անց ու դարձ անուժ.

Եւ թւում էր թէ ամեն մի բոսայէ,
Ահա, ահա նա վար պիտի ընկնէր
Ու արնայէս ընկնէր, որ ընկած տեղից
Երբէք չը շարժուէր...
Գուցէ և վաղուց ընկած կը լինէր,
Եթէ Ասլանի տուած երկիւղը
Գըլխում չը լինէր.

—

Արդ՝ ալդ երկիւղը առատ նիւթ տուեց
Մեր Մարկոս աղի լոգնած ուղեղին
Եւ զառացանքի մէջ նորան գըցեց,
Որ լատուկ էր իւր խոնջացած մարմնին.
Ահը բորբոքուեց,
Հազար գոյներով առջևը շարուեց...
Եւ հետզհետէ ամբողջ դըժոխքը,
Վարձես նորա դէմ կանգնեց, խոճուեց...
Եւ թւում էր թէ՝ մեր Մարկոս աղին՝
Որ դիւաց վշտեր վերան թափուեցին,
Վուրժքը սեղմեցին, վիզը խեղդեցին
Պապականած բերնի թանձրացած թուքը
Կուլ տալ չը թողին

Եւ ազատ շունչը իբր արգելեցին...
Թւում էր նորան՝ անհամար ոգիք
Մեծ մեծ խմբերով պար բռնած շուրջը,
Հուր արեգական ճառագայթներէց
Գործում են շանթեր, խըրում մարմինը.
Մըմուռուով, դողով, կսկիծով, տենդով
Լցնում են նորա ողջ անդամները...

Թւում էր նորան՝ որ ականջներում
Հանդիսաւ դադրեց. խշշում են, սուշում,
Վարձես, լուռ անէծք, լիշոց բարբաջում
Եւ խուլ քրքիջով վերան ծիծաղում...

Թւում էր նոյնպէս՝ որ ինքը կանգնած՝
Արևի լոյսից վառւում էր, ալրւում;
Իսկ իւր նոր շէնքը փըլատակների
Վիթխարի կոյտեր աչքին երևում...

Վարձես, խաժամուժ գնդերը չարաց
Քաշքաշում էին, բրթբրթում, հրում,
Ոտերին քարով, փայտով հարուածում,
Ծնկները կոտրում,
Մէջքը բահերով, լինգերով շարդում,
Գլխին քըլունգի սուր ծակով խբում,

Որ լաջողէին մի կերպ վայր դեղի,
Գետինն գլորիւ,
Ոտքի տակ անել...

Բաց գիմարում էր մեր Մարկոս աղան
Վերջին ուժերով իբր պաշտօնանում
Եւ ոչ մի կերպով վայր ընկնել գետնին
Նա չէր կամենում...

—
Երբ երեկոեան

Ժամի զանգերը հնչեցրին,
Զերմեռանդ մարդոց ժամ հրաւրեցին,
Իսկ բանասերներն հանգիստ բերեցին—
Մեր Մարկոս աղան, կարծես, խոր քրնից
Արթնեց, ըսթափուեց...

Իւր ականջներին հաւատ չընծաւեց,
Խելագարի պէս իւր շուրջը նայեց...
Բաց երբ որ տեսաւ, տեսաւ, համոզուեց,
Վարպետը պատից իջաւ, լուացուեց
Ու մըշակները գործը թողեցին.
Եւ երբ իւր գլխում աղօտ լոյս ծագեց
Թէ ամբողջ օրը ստերի վերայ
Ռեանտրներն հետ հաւասար բանեց
Զարաց փորձանքը վրայից թօթափեց
Ու միամտուեց—

Յայնժամ սիրտն ուժգին, ուժգին բարախեց
Բարախեց... խռեց...
Թուր թէ դադրեց...

Գլուխը ծանրացաւ, ոտքը թուլացան,
Ծնկները միջից երկուտակուեցան,
Լոյսն աչքերի մէջ աղօտեց, մթնեց,
Ուղեղը շաղուեց... երկիրը դողաց—
Շարժուեց, բարձրացաւ, լողաց, սառանեց
Տարածութեան մէջ, պըտուտներ արեց
Ու երկինք, երկիր իրար խառնուեց...

Եւ այնուհետեւ մեր Մարկոս աղան
Ոչինչ չէր չէր...

Հետեեալ օրը մեր Մարկոս աղան
Քրնից զարթնեցաւ, աչքը բաց արեց,
Իսկույն վեր թռչել տեղից ուղեցաւ,
Որ գընար փողոց շուտ բանտը վարձէր...

Օրը չ'անցկենար ու գործն ըսկըսէր.
Բայց շարժուել տեղից նա չը կարեցաւ,
կարծես, անկողնուս կալ ու կապուեցաւ.
Ոչ ձեռք ու ոտքը, ոչ ամբողջ կազմը
շրպատակեցին նորա ձգտմանցը,
Ուժը խորտակուած, մարմինը ջարդուած,
Տնքում, ցաւում էր ի՞նչ գոլութիւնը:

Մի առ ժամանակ մոլորուած մընայ...
Նալեց իւր շուրջը, նալեց արևին—
Կէս օր էր արդէն—և իւր աչքերին
Նա չը հաւատաց...

Բայց կամաց կամաց իբրև մի երազ
Սկըսեց լիշեւ երեկուալ դէպրը...
Յիշեց թէ ինչպէս նա բան էր անում...
Խալ լետձի... ինչպէս լողնածութիւնը
ձնշում էր նորան ողջ էութիւնը.
Բայց լետու... լետու... ինչպէս վերջացաւ...
Ի՞նչպէս անկողին և երբ նա մըտաւ...
Ինչո՞ւ էր բանում.. ինչն էր պատճառը...

Եւ հետզհետէ աչքերի առաջ,
Իբրև ուրուական կանգնեց Ասանը...
Մաքից վերացաւ խիտ մ. ռախուղը.
Պատկերը բացուեց, ամեն ինչ պարզուեց.
Յիշողութիւնը ի՞նչ վերականգնեց,
Եւ անմիջապէս որոշեց կր'ին
Դիմել Ասլանին:

Ասլանը եկաւ:
— Բու տո՛ւնը քանդուի, ախ ի՞նչ արեցիր.
Այս ի՞նչպէս օրի դու ինձ հասցրիր:
Եւ պատմեց նորան զխիսն եկածը,
Իւր դըրութիւնը, իւր զգացածը.
Յետոյ ջերմագին խնդրեց որ շուտով
Ամեն մի միջոց, հրնար գործ ածի,
Օրերն առաջուալ դիրքի մէջ դնի:
Ասլանը հասաւ իւր նպատակին՝
Գրպանը գցեց ձիւտ յիսուն բուլբին:

Եւ աշուհետև մեր Մարկոս աղան,
Եւ չէր վրդովւում զանգի հնչումից.
Ընդ միշտ զարձաւ մուղմ, հանգիստ, գթալից,
Գոհ մըշակներից:

ԷՄԻՆ ՏԷՐ-ԳՐԻԴՈՐԵԱՆՑ